SUG'URTA KOMPANIYALARINING INVESTITSION FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY VA AMALIY JIHATLARI

Giyasova Zebo Hamroqulovna
Samarqand davlat texnika universiteti o'qituvchisi
DOI:https://doi.org/10.5281/zenodo.23125312

Annotatsiya. Ushbu tezisda sug'urta kompaniyalari investitsion faoliyatining iqtisodiy mohiyati, investitsiya resurslarini shakllantirish manbalari hamda ulardan samarali foydalanishning asosiy yo'nalishlari tadqiq etilgan. Sug'urta kompaniyalarining investitsion faoliyatida daromadlilik, likvidlik va risk o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik yoritilgan. Investitsiya portfelini diversifikatsiya qilish, professional boshqaruvni takomillashtirish va investitsiya instrumentlaridan samarali foydalanish investitsion faoliyat samaradorligini oshirishning muhim shartlari sifatida asoslangan.

Kalit so'zlar: sug'urta kompaniyasi, investitsion faoliyat, investitsiya resurslari, sug'urta zaxiralari, investitsiya portfeli, daromadlilik, likvidlik, risk, diversifikatsiya, investitsiya samaradorligi.

KIRISH

Sug'urta kompaniyalari moliya tizimining muhim institutsional ishtirokchilaridan biri bo'lib, ularning faoliyati nafaqat sug'urta himoyasini ta'minlash, balki iqtisodiyotda vaqtincha bo'sh moliyaviy resurslarni shakllantirish va ularni investitsiyalarga yo'naltirish bilan ham bog'liq. Sug'urta mukofotlarining sug'urta hodisasi yuz bergunga qadar kompaniya tasarrufida bo'lishi investitsiya resurslarini shakllantirish uchun iqtisodiy asos yaratadi.

Sug'urta kompaniyalarining investitsion faoliyati bir tomondan qo'shimcha investitsiya daromadini shakllantirsa, ikkinchi tomondan sug'urta majburiyatlarini o'z vaqtida bajarish uchun zarur moliyaviy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi. Shu sababli sug'urta kompaniyalari investitsiya siyosatida yuqori daromad olish maqsadi bilan bir qatorda aktivlarning ishonchliligi va likvidligini saqlash talablarini ham hisobga olishi zarur.

O'zbekistonda sug'urta bozorining rivojlanishi natijasida sug'urta tashkilotlari tasarrufidagi investitsiya resurslari ham ortib bormoqda. O'zbekiston Respublikasi Istiqbolli loyihalar milliy agentligi (ILMA)ning rasmiy ma'lumotlariga ko'ra, sug'urta tashkilotlarining investitsiyalari 2025-yil yanvar–martdagi 7,3 trln so'mdan 2026-yilning mos davrida 10,3 trln so'mga yetgan [2]. Bu sug'urta kompaniyalari investitsion faoliyati samaradorligini oshirish masalasining dolzarbligini kuchaytiradi.

SUG'URTA KOMPANIYALARI INVESTITSION FAOLIYATINING IQTISODIY MOHIYATI

Sug'urta kompaniyasining investitsion faoliyati uning tasarrufida shakllangan vaqtincha bo'sh moliyaviy resurslarni belgilangan risk va likvidlik talablari doirasida turli aktivlarga joylashtirish orqali investitsiya daromadini olish jarayoni sifatida qaralishi mumkin.

Sug'urta kompaniyalarining investitsiya resurslari, avvalo, sug'urta operatsiyalari natijasida shakllanadi. Sug'urta mukofotlarining kelib tushishi va sug'urta to'lovlarining turli muddatlarda amalga oshirilishi kompaniyaga vaqtincha bo'sh mablag'lardan investitsion maqsadlarda foydalanish imkoniyatini yaratadi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Biroq sug'urta kompaniyasining investitsion faoliyati oddiy xo'jalik yurituvchi subyekt investitsiyasidan muhim jihati bilan farqlanadi. Sug'urtalovchi investitsiya qilayotgan mablag'larning muayyan qismi kelgusida sug'urta majburiyatlarini bajarishga xizmat qiladi. Shu sababli investitsiya qarorlarini qabul qilishda daromadlilik, likvidlik va risk o'rtasidagi optimal nisbatni ta'minlash alohida ahamiyatga ega.

Sug'urta mukofotlari → sug'urta zaxiralari va vaqtincha bo'sh mablag'lar → investitsiya resurslari → investitsiya portfeli → investitsiya daromadi → moliyaviy barqarorlik va sug'urta majburiyatlarini bajarish imkoniyatining oshishi

Mazkur jarayonda investitsiya daromadi sug'urta kompaniyasining qo'shimcha moliyaviy manbasi sifatida shakllanadi. Shu bilan birga, investitsiya siyosatidagi xatolar aktivlar qiymatining pasayishi, likvidlik yetishmovchiligi yoki sug'urta majburiyatlarini bajarish imkoniyatining yomonlashishiga olib kelishi mumkin.

1-jadval.

Sug'urta kompaniyalari investitsion faoliyatining asosiy tamoyillari

Tamoyil	Mazmuni	Kutiladigan natija
Ishonchlilik	Mablag'larni maqbul risk darajasidagi aktivlarga joylashtirish	Investitsiya resurslarining saqlanishi
Likvidlik	Zarur hollarda aktivlarni tez pul mablag'lariga aylantirish	Sug'urta to'lovlarini o'z vaqtida amalga oshirish
Daromadlilik	Investitsiya aktivlaridan iqtisodiy samara olish	Investitsiya daromadining oshishi
Diversifikatsiya	Mablag'larni turli aktivlarga taqsimlash	Investitsiya riskining kamayishi
Muddatlar muvofiqligi	Aktivlar muddatini majburiyatlar bilan muvofiqlashtirish	Likvidlik riskining pasayishi
Professional boshqaruv	Investitsiya qarorlarini tahlil asosida qabul qilish	Portfel samaradorligining oshishi

Manba: muallif tomonidan tizimlashtirilgan.

Jadvaldan ko'rinadiki, sug'urta kompaniyalarining investitsion faoliyati samaradorligini faqat olingan investitsiya daromadi orqali baholash yetarli emas. Yuqori daromadlilik yuqori risk bilan bog'liq bo'lishi mumkin, ortiqcha likvidlik esa kompaniyaning potensial investitsiya daromadini kamaytirishi mumkin. Shu sababli samaradorlik mazkur mezonlarning o'zaro muvozanati asosida shakllanadi.

INVESTITSIYA PORTFELINI SHAKLLANTIRISH VA UNING SAMARADORLIGINI TA'MINLASH

Sug'urta kompaniyasining investitsiya portfeli uning investitsion faoliyatidagi asosiy boshqaruv obyekti hisoblanadi. Portfel tarkibini shakllantirishda kompaniyaning sug'urta majburiyatlari xususiyati, ularning muddati, kutilayotgan pul oqimlari, aktivlarning risk darajasi va bozor sharoitlari hisobga olinishi lozim.

ILMAning 2026-yil I chorak bo'yicha rasmiy ma'lumotlarida sug'urta tashkilotlari investitsiyalarining 65 foizi depozitlarga, 14 foizi qimmatli qog'ozlarga, 16 foizi ko'chmas mulkka, 4 foizi tashkilotlar ustav fondidagi ishtirokka va 1 foizi boshqa investitsiyalarga to'g'ri kelgani ko'rsatilgan

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

[2]. 2025-yilning mos davrida depozitlar ulushi 69 foiz, qimmatli qog'ozlar 19 foiz, ko'chmas mulk 8 foiz, ustav fondidagi ishtirok 3 foiz va boshqa investitsiyalar 1 foizni tashkil etgan [2].

Ushbu tarkib sug'urta tashkilotlari investitsiya portfelida depozitlar yetakchi o'rinni saqlab qolayotganini ko'rsatadi. Shu bilan birga, ko'chmas mulkning ulushi sezilarli oshgan, qimmatli qog'ozlarning ulushi esa qisqargan. Bu holat portfel tarkibidagi o'zgarishlarni daromadlilik bilan bir qatorda likvidlik va konsentratsiya riski nuqtai nazaridan baholash zarurligini ko'rsatadi.

Investitsiya resurslarining katta qismini bir turdagi aktivga joylashtirish portfelning konsentratsiya riskini kuchaytirishi mumkin. Aksincha, turli risk va daromadlilik xususiyatlariga ega aktivlarning oqilona kombinatsiyasi investitsiya portfelining barqarorligini oshirish imkonini beradi.

Investitsiya samaradorligi = Daromadlilik + Likvidlik + Diversifikatsiya + Risklarni boshqarish + Aktiv va majburiyatlar muvofiqligi

Mazkur yondashuvda investitsiya samaradorligi faqat maksimal daromad olishni emas, balki sug'urta kompaniyasining majburiyatlarini bajarish qobiliyatini saqlagan holda maqbul daromadga erishishni anglatadi.

SUG'URTA KOMPANIYALARI INVESTITSION FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH YO'NALISHLARI

O'zbekistonda sug'urta kompaniyalari investitsion faoliyatini yanada rivojlantirish uchun, birinchi navbatda, investitsiya portfelini shakllantirishda diversifikatsiya tamoyilini kuchaytirish zarur. Bunda investitsiya instrumentlarini tanlashda faqat kutilayotgan daromadlilik emas, balki ularning risk darajasi, likvidligi va sug'urta majburiyatlari muddatlariga mosligi ham hisobga olinishi lozim.

Ikkinchidan, sug'urta kompaniyalarida professional investitsiya boshqaruvini rivojlantirish muhim. Investitsiya qarorlarini moliya bozori holati, aktivlar qiymati, risklar va kutilayotgan pul oqimlarini tizimli tahlil qilish asosida qabul qilish investitsiya portfelining samaradorligini oshirish imkonini beradi.

Uchinchidan, aktivlar va majburiyatlarni boshqarish o'rtasidagi bog'liqlikni kuchaytirish zarur. Sug'urta kompaniyasining investitsiya strategiyasi uning sug'urta portfeli va kutilayotgan to'lovlari bilan muvofiqlashtirilishi likvidlik riskini kamaytirishga xizmat qiladi.

To'rtinchidan, investitsion faoliyatni baholashda faqat investitsiyalar hajmining o'sishiga emas, balki investitsiya daromadliligi, portfel diversifikatsiyasi, likvidligi va risk ko'rsatkichlariga ham e'tibor qaratish maqsadga muvofiq.

Investitsiya resurslarini shakllantirish → aktiv va majburiyatlarni tahlil qilish → investitsiya instrumentlarini tanlash → portfelni diversifikatsiya qilish → risk va likvidlik monitoringi → investitsiya daromadi → investitsiya samaradorligining oshishi

XULOSA

Sug'urta kompaniyalarining investitsion faoliyati ularning moliyaviy barqarorligini ta'minlash va sug'urta majburiyatlarini o'z vaqtida bajarishda muhim ahamiyatga ega. Investitsiya resurslaridan samarali foydalanish kompaniyaga qo'shimcha daromad olish bilan bir qatorda kapital va moliyaviy imkoniyatlarini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalari sug'urta kompaniyalari investitsion faoliyati samaradorligini oshirishda investitsiya portfelini diversifikatsiya qilish, risk va likvidlikni tizimli boshqarish, aktivlar va majburiyatlar muddatlarini muvofiqlashtirish hamda professional investitsiya boshqaruvini rivojlantirish muhimligini ko'rsatadi.

ILMAning rasmiy statistikasi 2026-yil I chorakda sug'urta tashkilotlari investitsiyalarining 10,3 trln so'mga yetganini ko'rsatadi [2]. Shu bilan birga, portfel tarkibida depozitlarning yuqori ulushi saqlanib

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

qolayotgani investitsiya resurslari hajmining o'sishini portfel sifati va diversifikatsiyasi bilan uyg'unlashtirish zarurligini ko'rsatadi.

Shu sababli sug'urta kompaniyalari investitsion faoliyati samaradorligini oshirishda "daromadlilik – likvidlik – risk – diversifikatsiya – aktiv va majburiyatlar muvofiqligi" tamoyillarini yagona boshqaruv tizimida qo'llash maqsadga muvofiq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining "Sug'urta faoliyati to'g'risida"gi Qonuni.
2. O'zbekiston Respublikasi Istiqbolli loyihalar milliy agentligi (ILMA). O'zbekiston Respublikasi sug'urta bozorining 2026-yil I chorak yakunlari bo'yicha umumiy ko'rsatkichlari. Toshkent, 2026.
3. International Monetary Fund. Republic of Uzbekistan: Financial Sector Assessment Program — Financial System Stability Assessment. IMF Country Report No. 25/145. Washington, D.C., 2025.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.